

ГІГІЄНА ТА ЕКОЛОГІЯ

За редакцією члена-кореспондента АМН України,
професора В.Г.Бардова

Допущено Міністерством охорони здоров'я України як підручник
для студентів вищих медичних навчальних закладів
III-IV рівнів акредитації, лікарів-інтернів та курсантів

Київ – 2006

Автори:

В.Г.Бардов, В.Ф.Москаленко, С.Т.Омельчук, О.П.Яворовський, Ю.І.Кундієв, Ю.А.Рахманін, В.М.Рокитський, Г.І.Рум'янцев, І.М.Трахтенберг, Ю.В.Вороненко, М.Г.Проданчук, М.В.Русаков, Ю.П.Пивоваров, А.М.Сердюк, С.П.Бережнов, Є.М.Анісімов, О.В.Антонова, Е.М.Білецька, В.І.Берзін, М.І.Бойко, А.А.Бондаренко, О.П.Вавріневич, І.С.Вітенко, В.Я.Вітрищак, Л.І.Власик, М.П.Воронцов, С.І.Гаркавий, А.М.Гринзовський, І.І.Даценко, Е.М.Денисенко, Е.А.Деркачов, А.Г.Дьяченко, Т.І.Зінченко, Т.Д.Землякова, А.А.Калашников, О.В.Катрушов, В.В.Карпенко, А.В.Кириченко, Н.М.Ковальчук, І.П.Козярін, І.П.Колеснікова, В.А.Коробчанський, М.М.Коршун, Ю.В.Космина, Д.О.Ластков, О.О.Масленко, Н.В.Мережкіна, М.І.Мізюк, І.М.Мотузков, Н.Т.Музичук, М.М.Надворний, В.В.Нарожнов, І.І.Нікберг, С.А.Омельчук, В.М.Пазиніч, І.М.Пельо, Б.А.Пластунов, В.І.Пономаренко, В.О.Прокопов, Д.Г.Пушков, І.В.Сергета, Н.В.Сливинська, Г.П.Степаненко, Б.П.Сучков, Ю.М.Талакін, С.М.Ткаченко, Н.Ф.Ужва, В.Я.Уманський, В.І.Федоренко, О.В.Фера, О.І.Циганенко, В.І.Ципріян, В.Е.Цуцков, О.І.Чернова, Л.С.Чуб, А.М.Шевченко, І.І.Швайко, С.Є.Шибанов.

Підручник підготовлений співробітниками гігієнічних кафедр Національного медичного університету імені О.О. Богомольця та провідними гігієністами вищих медичних навчальних закладів України та Росії, науково-дослідних установ НАН та АМН України, РАМН за загальною редакцією завідувача опірної кафедри МОЗ України з загальної гігієни та екології людини, члена-кореспондента АМН України, професора В.Г. Бардова.

У підручнику на сучасному рівні викладені теоретичні основи, методологія, методи і засоби вивчення факторів навколишнього середовища та їх впливу на здоров'я здорової або хворої людини і громадське (суспільне) здоров'я, а також на умови побуту, праці, відпочинку, навчання, харчування, виховання, лікування тощо.

Підручник включає всі основні розділи загальної гігієни та екології: пропедевтику гігієни, комунальну гігієну, гігієну харчування, гігієну праці, гігієну дітей та підлітків, гігієну лікувально-профілактичних закладів, радіаційну гігієну, гігієну надзвичайних станів та військову гігієну, тропічну гігієну, особисту гігієну, психогігієну, екологію людини.

Підручник укладено відповідно до програми навчальної дисципліни "Гігієна та екологія" згідно вимог Болонського процесу.

У підручнику враховані профілактичні пріоритети діяльності лікаря.

Автори підручника виходили з сучасних вимог до викладання, нового, творчого акценту на самостійну роботу студентів, необхідності переходу на європейські принципи навчання та контролю теоретичних знань, умінь та практичних навичок, беручи за основу багаторічний досвід викладання дисципліни та її окремих розділів у вищих медичних навчальних закладах України.

Для студентів вищих медичних навчальних закладів України III – IV рівнів акредитації, лікарів-інтернів, практичних лікарів.

Редактор: І.І.Швайко

Рецензенти:

професор В.І.Чернюк, доктор медичних наук, заступник директора з наукової роботи, завідувач лабораторії гігієни праці у рільництві Інституту медицини праці АМН України.

професор О.Г.Волощенко, доктор медичних наук, завідувач лабораторії гігієни нових хімічних матеріалів, препаратів та біомоніторингу Інституту гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєва АМН України.

Гігієна та екологія. Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів / За загальною ред. В.Г.Бардова. – К., 2006. - 782 с.

Художній редактор М.І.Бойко

ISBN

© В.Г.Бардов, В.Ф.Москаленко, С.Т.Омельчук, О.П.Яворовський. та ін.

ЗМІСТ

Передмова	.....
Тема 1.	Вступне заняття. Методи гігієнічних досліджень. Організація навчально-дослідницької роботи студентів (НДРС) (В.Г.Бардов, Ю.І.Кундієв, І.М.Трахтенберг, В.Ф.Москаленко, С.Т.Омельчук, О.П.Яворовський, Ю.А.Рахманін, Г.І.Рум'янцев, Ю.П.Пивоваров, А.М.Сердюк, М.Г.Проданчук, Г.П.Степаненко, І.І.Швайко, І.І.Нікберг). . . . .
Тема 2.	Методи визначення інтенсивності та профілактичної дози ультрафіолетової радіації (В.Г.Бардов, С.Т.Омельчук, Є.М.Анісімов, Н.В.Мережкіна). . . . .
Тема 3.	Методика використання ультрафіолетового випромінювання з метою профілактики захворювань і санації повітряного середовища (В.Г.Бардов, С.Т.Омельчук, Н.В.Мережкіна, В.І.Пономаренко). . . . .
Тема 4.	Методика визначення і гігієнічна оцінка природного освітлення приміщень (Н.Ф.Ужва, В.Г.Бардов, І.І.Швайко). . . . .
Тема 5.	Методи визначення і гігієнічна оцінка штучного освітлення приміщень (Н.Ф.Ужва, І.І.Швайко, В.Г.Бардов). . . . .
Тема 6.	Методика визначення та гігієнічна оцінка температурно-вологісного режиму приміщень (М.І.Бойко, І.І.Нікберг, В.Г.Бардов, Н.В.Мережкіна, О.П.Вавріневич). . . . .
Тема 7.	Методика визначення і гігієнічна оцінка напрямку та швидкості руху повітря (М.І.Бойко, В.Г.Бардов, Н.В.Мережкіна, О.П.Вавріневич). . . . .
Тема 8.	Методика гігієнічної оцінки комплексного впливу параметрів мікроклімату на теплообмін людини (І.І.Нікберг, В.Г.Бардов, Г.П.Степаненко). . . . .
Тема 9.	Методика гігієнічної оцінки клімато-погодних умов та їх впливу на здоров'я людини (В.Г.Бардов, Є.М.Анісімов, Н.В.Мережкіна, С.М.Ткаченко, В.І.Пономаренко). . . . .
Тема 10.	Методика санітарно-хімічного дослідження повітряного середовища приміщень та його гігієнічна оцінка (М.І.Бойко, І.М.Пельо, С.Т.Омельчук, С.А.Омельчук, В.Г.Бардов, Н.В.Мережкіна, О.П.Вавріневич). . . . .
Тема 11.	Методика визначення концентрації CO ₂ та окиснюваності повітря як показників антропогенного забруднення повітря та вентиляції приміщень (І.І.Нікберг, М.І.Бойко, І.І.Швайко, В.Г.Бардов, І.М.Пельо, Н.В.Мережкіна, О.П.Вавріневич). . . . .
Тема 12.	Методика визначення та гігієнічна оцінка запиленості повітря. (І.М.Пельо, І.І.Швайко, М.І.Бойко, Н.В.Мережкіна, А.М.Шевченко, В.Г.Бардов, В.Я.Вітрищак, В.В.Нарожнов) . . . . .
Тема 13.	Основи запобіжного санітарного нагляду. Методика читання будівельних креслень при експертизі проектів (В.Г.Бардов, Ю.І.Кундієв, І.М.Трахтенберг, В.Ф.Москаленко, С.А.Омельчук, С.Т.Омельчук, О.П.Яворовський, А.М.Сердюк, М.Г.Проданчук, І.І.Нікберг, Н.Ф.Ужва, І.І.Швайко). . . . .
Тема 14.	Загальна методика поточного санітарного нагляду. Методи санітарно-гігієнічного обстеження об'єкта (В.Г.Бардов, Ю.І.Кундієв, І.М.Трахтенберг, В.Ф.Москаленко, С.А.Омельчук, С.Т.Омельчук, О.П.Яворовський, А.М.Сердюк, М.Г.Проданчук, Н.Ф.Ужва, І.І.Швайко, І.М.Пельо, Н.В.Мережкіна, О.П.Вавріневич). . . . .

- Тема 15. Підсумкове заняття з розділу “Загальні питання гігієни” (В.Г.Бардов, Г.І.Рум’янцев, Ю.П.Пивоваров, І.І.Швайко, Г.П.Степаненко, С.А.Омельчук, С.Т.Омельчук, М.І.Бойко, В.Я.Вітришак, М.П.Воронцов, І.І.Даценко). . . . .
- Тема 16. Методика санітарного обстеження джерел водопостачання та відбору проб води для бактеріологічного і санітарно-хімічного дослідження (Г.П.Степаненко, В.Г.Бардов, І.І.Швайко, С.І.Гаркавий, І.М.Пельо, М.М.Коршун, Н.Т.Музичук, Ю.А.Рахманін, В.М.Рокитський, М.В.Русаков, В.О.Прокопов, А.А.Бондаренко, А.В.Кириченко). . . . .
- Тема 17. Методика гігієнічної оцінки питної води за даними санітарного обстеження систем водопостачання та результатами лабораторного аналізу проб (С.І.Гаркавий, Г.П.Степаненко, В.Г.Бардов, В.О.Прокопов, Ю.А.Рахманін, В.М.Рокитський І.І.Швайко, І.М.Пельо, М.М.Коршун, Н.Т.Музичук, А.А.Бондаренко, А.В.Кириченко, О.П.Вавріневич, В.В.Карпенко, Н.М.Ковальчук, Ю.В.Космина, О.О.Масленко, Н.В.Сливинська). . . . .
- Тема 18. Методика гігієнічної оцінки ґрунту за даними санітарного обстеження земельної ділянки та результатами лабораторного аналізу проб (Г.П.Степаненко, В.Г.Бардов, І.І.Швайко, С.І.Гаркавий, С.Т.Омельчук, Е.А.Деркачов, М.М.Коршун, Н.Т.Музичук, А.А.Бондаренко, І.М.Пельо, М.В.Русаков, Д.Г.Пушков, В.М.Рокитський, О.П.Вавріневич, В.В.Карпенко, Н.М.Ковальчук, Ю.В.Космина, Н.В.Сливинська). . . . .
- Тема 19. Методологічні та методичні основи та загальна схема вивчення впливу комплексу чинників навколишнього середовища на здоров’я населення (В.Ф.Москаленко, Ю.В.Вороненко, В.Г.Бардов, Б.П.Сучков, С.П.Бережнов, Є.М.Анісімов, Н.В.Мережкіна). . . . .
- Тема 20. Методика вибору зон спостереження. Методи комплексної гігієнічної оцінки стану навколишнього середовища (В.Ф.Москаленко, Ю.В.Вороненко, С.І.Гаркавий, В.Г.Бардов, С.П.Бережнов, С.А.Омельчук, С.Т.Омельчук, А.М.Сердюк, М.Г.Проданчук, Б.П.Сучков, Є.М.Анісімов, Н.В.Мережкіна). . . . .
- Тема 21. Методика розрахунку інтегрального індексу здоров’я і оцінки кількісних показників стану здоров’я населення у зв’язку з впливом навколишнього середовища (Ю.В.Вороненко, В.Ф.Москаленко, Ю.І.Кундієв, І.М.Трахтенберг, А.М.Сердюк, М.Г.Проданчук, В.Г.Бардов, Б.П.Сучков, Є.М.Анісімов, Н.В.Мережкіна, Ю.А.Рахманін, В.М.Рокитський, С.П.Бережнов, М.В.Русаков, С.Т.Омельчук). . . . .
- Тема 22. Підсумкове заняття з розділу “Комунальна гігієна”(В.Г.Бардов, В.Ф.Москаленко, Ю.В.Вороненко, С.І.Гаркавий, А.М.Сердюк, Е.А.Деркачов, Г.П.Степаненко). . . . .
- Тема 23. Методика вивчення та оцінки харчового статусу людини (В.Г.Бардов, В.І.Ципріян, Л.С.Чуб, І.І.Швайко, Т.Д.Землякова, Ю.В.Космина, І.П.Козярін). . . . .
- Тема 24. Методи медичного контролю за забезпеченням організму вітамінами (В.Г.Бардов, Е.М.Білецька, В.І.Ципріян, І.І.Швайко, Е.М.Денисенко, В.Е.Цуцков). . . . .
- Тема 25. Методика розрахунку енерговитрат людини та її потреб у харчових речовинах (В.Г.Бардов, І.І.Швайко, В.І.Ципріян, О.В.Антонова, І.П.Козярін). . . . .

- Тема 26. Методика оцінки адекватності харчування організованих колективів за меню-розкладкою (В.Г.Бардов, І.І.Швайко, В.І.Ципріян, Ю.В. Космина, І.П.Козярін) . . . . .
- Тема 27. Особливості харчування людей різних вікових груп, професій, спортсменів, хворих у стаціонарах, оздоровчих закладах (В.І.Ципріян, І.І.Швайко, В.Г.Бардов, Е.М.Білецька). . . . .
- Тема 28. Методика експертної оцінки харчових продуктів і готових страв за результатами їх лабораторного аналізу (І.І.Швайко, В.І.Ципріян, М.Г.Проданчук, В.Г.Бардов, Н.В.Мережкіна). . . . .
- Тема 29. Методика розслідування випадків харчових отруєнь (В.Г.Бардов, В.І.Ципріян, І.І.Швайко, А.В.Кириченко, І.П.Козярін, О.О.Масленко).
- Тема 30. Підсумкове заняття з розділу “Гігієна харчування” (В.Г. Бардов, В.І.Ципріян, І.І.Швайко, Е.М.Білецька, І.П.Козярін). . . . .
- Тема 31. Методика гігієнічної оцінки небезпечних і шкідливих факторів виробничого середовища та реакції організму на їх вплив. Санітарне законодавство про охорону праці (Ю.І.Кундієв, І.М.Трахтенберг, О.П.Яворовський, М.Г.Проданчук, М.І.Бойко, І.І.Швайко, А.М.Шевченко, А.Г.Дьяченко, А.А.Калашников, В.І.Федоренко). . . . .
- Тема 32. Методика гігієнічної оцінки важкості та напруженості праці з метою профілактики перевтоми і підвищення працездатності (Ю.І.Кундієв, О.П.Яворовський, І.С.Вітенко, М.І.Бойко, І.І.Швайко, Д.Г.Пушков, А.Г.Дьяченко, В.А.Коробчанський). . . . .
- Тема 33. Методика гігієнічної оцінки шуму та вібрації (О.П.Яворовський, Є.М.Анісімов, І.І.Швайко, А.Г.Дьяченко). . . . .
- Тема 34. Медико-санітарні частини та медичні пункти промислових підприємств, профілактична спрямованість їх роботи (О.П.Яворовський, А.М.Шевченко, М.І.Бойко, А.А.Калашников, В.І.Федоренко). . . . .
- Тема 35. Методика розслідування випадків професійних захворювань та отруєнь (В.Г.Бардов, О.П.Яворовський, С.А.Омельчук, С.Т.Омельчук, М.Г.Проданчук, М.І.Бойко, О.П.Вавріневич, В.В.Карпенко, А.А.Калашников, В.І.Федоренко). . . . .
- Тема 36. Методика вивчення захворюваності працівників виробничих підприємств (О.П.Яворовський, В.Г.Бардов, А.М.Шевченко, І.І.Швайко, М.І.Бойко, Н.М.Ковальчук, Н.В.Сливинська, О.В.Катрушов, В.М.Пазинич, В.Я.Уманський, В.І.Федоренко). . . . .
- Тема 37. Підсумкове заняття з розділу “Гігієна праці” (О.П.Яворовський, Ю.І.Кундієв, А.М.Шевченко, В.Г.Бардов, С.А.Омельчук, С.Т.Омельчук, І.С.Вітенко, М.І.Бойко, І.І.Швайко, А.Г.Дьяченко, О.В.Катрушов, В.М.Пазинич, В.Я.Уманський, В.І.Федоренко). . . . .
- Тема 38. Методи оцінки стану здоров'я та фізичного розвитку дітей і підлітків (І.В.Сергета, В.Г.Бардов, С.Т.Омельчук, М.М.Надворний, С.М.Ткаченко). . . . .
- Тема 39. Методи гігієнічної оцінки устаткування та утримання навчально-виховних установ для дітей і підлітків (І.В.Сергета, І.С.Вітенко, В.І.Берзін, С.Т.Омельчук, А.М.Гринзовський, С.М.Ткаченко, М.М.Надворний, М.І.Мізюк). . . . .
- Тема 40. Методи вивчення вікових психофізіологічних особливостей організму дітей і підлітків. Гігієнічна оцінка режиму дня та навчально-виховного

процесу учнів різних вікових груп (І.В.Сергета, І.С.Вітенко, В.Г.Бардов, С.М.Ткаченко, В.А.Коробчанський, М.І.Мізюк, М.М.Надворний).

- Тема 41. Методика хімічної та фізичної експертизи предметів дитячого вжитку (іграшок та книг) (М.І.Мізюк, М.М.Надворний, І.В.Сергета, С.Т.Омельчук, Н.В.Мережкіна, О.П.Вавріневич). . . . .
- Тема 42. Методика гігієнічного контролю за організацією фізичного виховання та трудового навчання дітей і підлітків. Лікарсько-професійна консультація та медичний професійний відбір підлітків в умовах школи та поліклініки (І.В.Сергета, І.С.Вітенко, В.Г.Бардов, В.А.Коробчанський, В.І.Берзін, С.М.Ткаченко). . . . .
- Тема 43. Підсумкове заняття з розділу “Гігієна дітей і підлітків” (В.Г.Бардов, І.В.Сергета, І.С.Вітенко, С.Т.Омельчук, В.І.Берзін, С.М.Ткаченко, М.І.Мізюк, М.М.Надворний, В.А.Коробчанський). . . . .
- Тема 44. Гігієнічна оцінка розміщення та планування окремих структурних підрозділів лікарні за матеріалами проекту (В.Г.Бардов, І.І.Швайко, Н.Ф.Ужва). . . . .
- Тема 45. Гігієнічна оцінка умов перебування хворих та гігієна праці медичних працівників у лікувально-профілактичних закладах (В.Г.Бардов, І.І.Швайко, Б.А.Пластунов). . . . .
- Тема 46. Методи та засоби радіаційного контролю і протирадіаційного захисту працюючих з джерелами іонізуючих випромінювань та населення в місцях його проживання (С.Т.Омельчук, Д.О.Ластков, І.М.Мотузков, І.М.Пельо). . . . .
- Тема 47. Розрахункові методи оцінки радіаційної небезпеки та параметрів захисту від зовнішнього опромінення (С.Т.Омельчук, Д.О.Ластков, І.М.Мотузков, І.М.Пельо). . . . .
- Тема 48. Гігієнічна оцінка протирадіаційного захисту персоналу і радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні радіонуклідів та інших джерел іонізуючих випромінювань в лікувальних закладах (С.Т.Омельчук, І.М.Мотузков, Д.О.Ластков, І.М.Пельо). . . . .
- Тема 49. Здоровий спосіб життя та особиста гігієна. Гігієнічна оцінка миючих засобів і лазень (В.Г.Бардов, А.М.Шевченко, І.І.Швайко, Т.І.Зінченко, Б.А.Пластунов, В.І.Федоренко, О.В.Фера, О.І.Циганенко, С.Є.Шибанов). . . . .
- Тема 50. Гігієнічна оцінка тканин та побутового, виробничого, лікарняного одягу (В.Г.Бардов, С.А.Омельчук, С.Т.Омельчук, О.П.Яворовський, А.М.Шевченко, І.І.Нікберг, І.І.Швайко). . . . .
- Тема 51. Психогігієнічні основи оптимізації повсякденної діяльності людини (І.В.Сергета, І.С.Вітенко, В.Г.Бардов, І.І.Швайко). . . . .
- Тема 52. Наукові основи медичної біоритмології та хроногігієни (В.Г.Бардов, І.В.Сергета, І.С.Вітенко, Н.В.Мережкіна, І.І.Швайко). . . . .
- Тема 53. Підсумкове заняття з розділів “Гігієна лікувально-профілактичних закладів”, „Радіаційна гігієна”, „Особиста гігієна” та „Психогігієна” (В.Г.Бардов, І.В.Сергета, І.С.Вітенко, С.А.Омельчук, С.Т.Омельчук, О.П.Яворовський, І.І.Швайко, В.М.Пазинич, Б.А.Пластунов, Ю.М.Талакін, В.Я.Уманський, В.І.Федоренко, О.В.Фера, О.І.Циганенко, С.Є.Шибанов). . . . .
- Тема 54. Організація та проведення санітарного нагляду за польовим розміщенням військових і цивільних формувань при надзвичайних ситуаціях та

- під час війни (І.І.Швайко, М.І.Бойко, Н.Ф.Ужва, В.В.Нарожнов, Ю.М.Талакін). . . . .
- Тема 55. Організація і проведення санітарного нагляду за повноцінністю та безпечністю харчування військових і цивільних формувань при надзвичайних ситуаціях та під час війни (І.І.Швайко, В.Г.Бардов, В.І.Ципріян, М.І.Бойко, Н.Ф.Ужва). . . . .
- Тема 56. Організація і проведення медичної експертизи продовольства у польових умовах при надзвичайних ситуаціях та в умовах бойових дій за допомогою табельних засобів (І.І.Швайко, С.Т.Омельчук, М.І.Бойко, Н.Ф.Ужва, Ю.М.Талакін). . . . .
- Тема 57. Організація і проведення розвідки джерел водопостачання при надзвичайних ситуаціях та під час війни. Оцінка якості води польовими методами (І.І.Швайко, В.Г.Бардов, С.Т.Омельчук, І.М.Пельо, А.В.Кириченко, О.О.Масленко, Н.Ф.Ужва). . . . .
- Тема 58. Організація і проведення санітарного нагляду за очищенням, знезараженням, дезактивацією води у польових умовах при надзвичайних ситуаціях та під час війни (І.І.Швайко, В.Г.Бардов, Г.П.Степаненко, С.Т.Омельчук, І.М.Пельо, А.В.Кириченко, Н.Ф.Ужва, В.В.Нарожнов, Ю.М.Талакін). . . . .
- Тема 59. Організація та проведення санітарного нагляду за умовами праці ліквідаторів наслідків надзвичайних ситуацій (І.І.Швайко, С.Т.Омельчук, О.П.Яворовський, А.М.Шевченко, В.Г.Бардов). . . . .
- Тема 60. Гігієна праці особового складу військ при обслуговуванні об'єктів озброєння, військової техніки, радіолокаторних станцій (А.М.Сердюк, І.І.Швайко, В.Г.Бардов, О.П.Яворовський). . . . .
- Тема 61. Підсумкове заняття з розділу “Гігієна при екстремальних ситуаціях з курсом військової гігієни” (В.Г.Бардов, О.П.Яворовський, С.Т.Омельчук, І.І.Швайко, М.І.Бойко, Н.Ф.Ужва, В.В.Нарожнов, Ю.М.Талакін). . . . .
- Тема 62. Гігієнічна оцінка впливу тропічного клімату на умови життя, працездатність і здоров'я населення (Б.П.Сучков, О.І.Чернова, В.Г.Бардов, І.І.Швайко). . . . .
- Тема 63. Гігієна води та особливості водопостачання населення в умовах тропічного клімату (Б.П.Сучков, О.І.Чернова, В.Г.Бардов, І.І.Швайко, І.М.Пельо). . . . .
- Тема 64. Гігієнічні, токсикологічні та епідеміологічні проблеми харчування населення тропічних регіонів (Б.П.Сучков, О.І.Чернова, В.І.Ципріян, І.І.Швайко, В.Г.Бардов). . . . .
- Тема 65. Підсумкова конференція за результатами навчально-дослідницької роботи студентів (І.І.Нікберг, В.Г.Бардов, С.Т.Омельчук, М.І.Бойко). . . . .
- Тема 66. Методологія оцінки ризику при проведенні епідеміологічних досліджень (М.Г.Проданчук, Л.І.Власик, С.Т.Омельчук, А.М.Сердюк, В.Г.Бардов, І.П.Колеснікова). . . . .
- Перелік умовних скорочень. . . . .

**Професору Р.Д.Габовичу та
академіку Є.Г.Гончаруку присвячується**

ПЕРЕДМОВА

Професійна підготовка спеціалістів різних медичних фахів (гігієністів, хірургів, акушерів-гінекологів, педіатрів, дерматологів, невропатологів тощо) не може бути якісною і ефективною без глибокого вивчення профілактичних дисциплін – гігієни і санітарії, екології та епідеміології.

Знання гігієни для лікарів лікувального профілю необхідне з ряду позицій, основними серед яких є:

1. Аналіз стану здоров'я населення чи окремих його контингентів у зв'язку з антропогенними та соціальними умовами життя та праці.

2. Сучасний діагноз захворювань, оскільки більше 80% збудників та причин захворювань (природні, побутові, соціальні, виробничі, етіологічні фактори та фактори ризику) знаходяться в навколишньому середовищі, які вивчають гігієна та екологія.

3. Первинна, вторинна та третинна профілактики захворювань, організація, проведення та контроль за проведенням профілактичних заходів різними верствами населення.

4. Участь у роботі медичних соціально-експертних комісій (МСЕК), лікарсько-контрольних комісій (ЛКК), комісій лікарсько-трудової експертизи (ЛТЕК), медичних комісій військкоматів, інших лікарських комісій, завданнями яких є вивчення, оцінка чи перевірка стану здоров'я.

5. Оцінка умов проживання в організованих колективах (дитячих, навчальних, військових).

6. Аналіз важкості та напруженості трудової, професійної діяльності, з метою визначення необхідності переведення працюючих з певними порушеннями їх здоров'я на полегшені види роботи, призначення лікувально-профілактичного харчування, диспансерного обслуговування, санаторно-курортного лікування, реабілітації.

7. Вміння рекомендувати методи і засоби режиму дня, навчання, праці, особистої гігієни, режиму харчування, використання природних факторів та комплексу методів і засобів загартування організму.

8. Надання лікарських рекомендацій та розпоряджень по використанню методів і засобів профілактики внутрішньолікарняних інфекцій, інфекцій та інвазій серед населення при його обслуговуванні у поліклініці, вдома, в організованих колективах.

9. Проведення санітарно-просвітньої роботи серед хворих, в організованих колективах (дитячих, навчальних, трудових, військових) та серед населення у цілому та інше. Це ті основні, але далеко не всі види діяльності лікаря, які потребують знання гігієни та екології людини.

У зв'язку з вищенаведеним медична освіта повинна сприяти формуванню у молодого спеціаліста не лише клінічного, а в першу чергу профілактичного, тобто гігієнічного мислення, розуміння ролі чинників навколишнього середовища та со-

ціальних умов життя у виникненні зрушень стану здоров'я та захворювань, обґрунтування профілактичних заходів.

Медичне обслуговування організованих колективів та поява нових форм медичного обслуговування населення обумовлюють нагальну потребу в глибокому володінні знань гігієни, первинної, вторинної та третинної профілактики захворювань, досягти якого можна лише придбанням умінь і навичок в гігієнічних дослідженнях, у зв'язку з чим великого значення набувають практичні заняття з гігієни.

Мета запропонованого підручника – забезпечення вимог Болонського процесу, а саме дати сучасні теоретичні знання, допомогти студентам у підготовці та виконанні практичних занять, які повинні проводитися за принципом самостійного опрацювання ними кожної теми на лекції, при самостійній позааудиторній підготовці та на практичному занятті.

Автори просять користувачів підручника свої зауваження і побажання щодо його змісту направляти до Національного медичного університету ім. О.О.Богомольця за адресою: Київ – Проспект перемоги, 34, гігієнічний корпус, кафедра пропедевтики гігієни та радіаційної гігієни.

Член-кореспондент АМН України,
лауреат Державної премії України,
професор

В.Г.Бардов